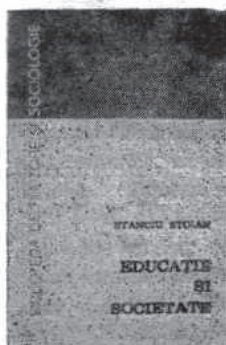

Educație și societate de Stanciu Stolan*

În Editura politică a apărut de curând lucrarea profesorului dr. docent Stanciu Stolan *Educație și societate*, cu subtitlul *Introducere în studiul fenomenelor socioeducaționale*, avînd o problematică foarte variată: cadrele naturale și psihosociale ale fenomenului educativ; componentele realității socioeducaționale; aspectul instituțional al mediului educogen. Este un studiu util pentru înțelegerea mai profundă a fenomenelor socioeducaționale, care fac obiect de discuție în rîndul pedagogilor, sociologilor, psihologilor.

Autorul concepe pedagogia „ca un sistem unitar și încheiat de cunoștințe privind un domeniu de fenomene specifice ce-și verifică obiectivitatea în practică, aproape numai în practică. Trebuie să se admită că aceste trăsături sînt suficiente pentru a conferi sistemului statut de știință”.

Atenția este îndreptată asupra aspectului structural al realității socioeducaționale — mediul educogen configurat în unități macro-

și microstructurale. Autorul apreciază că monografia sociologică în special are o valoare mai profundă, fiind consacrată ca metodă de cercetare în sociopedagogie. Un loc important îl ocupă prezentarea metodelor sociometrice ca modalități de cercetare a claselor de elevi (a microgrupurilor școlare). Ele sînt privite în special din punct de vedere istoric teoretic și mai puțin din punctul de vedere al rezultatelor practice. O legătură cu viața socială concretă, cu practica educativă, ar fi determinat o eficiență mai mare a acestei părți din lucrare, ținînd seama de faptul că societatea socialistă și-a creat un sistem educațional pe care-l perfecționează continuu și urmărește dezvoltarea potențelor individuale conform cerințelor sociale.

În centrul problematicei privind raportul educație — societate este plasat omul, făcîndu-se o analiză a cadrelor naturale și a cadrului psihosocial, accentul fiind pus pe rolul mediului, a condițiilor social-umane în formarea personalității umane. Se face o trecere în revistă a diferitelor teorii existente cu privire la rolul mediului natural și social în formarea omului, insistîndu-se asupra teoriilor lui E. Durkheim, Gabriel Tarde și Petre Andrei. Lucrarea ar fi cîștigat mult în valoare dacă în acest capitol s-ar fi făcut

* București, Edit. politică, 1971, 304 p.

și o sinteză a teoriilor sociologice contemporane despre educație.

Din cele relatate în acest capitol se desprinde rolul important formativ pe care-l are pentru om cultura, atât cea materială, cât și cea spirituală. Pedagogul, arată profesorul Stanciu Stoian, pe lângă însușirea cunoștințelor de specialitate, trebuie să cunoască foarte bine și economia politică, filozofia, psihologia socială, cibernetica, sociologia.

În continuare se referă la componentele realității socioeducaționale. Se abordează o problemă variată a raportului educație-cultură. În prima parte se lămurește semnificația acestor termeni, concluzionându-se că sînt oarecum echivalenți, dar cu semnificații diferite și bine definite. Se trece apoi la morfologia culturii și semnificația ei formativă. Autorul pune un accent deosebit pe rolul integrativ al culturii în procesul de formare a personalității umane. Pornind de la faptul că aspectul static al culturii este dublat de aspectul dinamic, se concluzionează că aspectul dinamic și transformator se manifestă cu deosebire sub forma procesului de integrare a fiecărui individ la nivelul societății. Autorul reduce formele de integrare la trei: „o integrare în general, care ține de natura omului și a culturii; o integrare în tipuri speciale, concrete de existență social-umană; și o integrare optimizatoare, prospectivă în tipuri spre care se aspiră”. Consideră că aceste funcții stabilite de autor pot constitui elemente de meditație pentru educatori, mai ales în ceea ce privește pregătirea culturală a tineretului și aportul culturii la procesul de integrare socială. În fiecare orinduire socială educația și cultura urmărit formarea unei anumite personalități. Spre deosebire de vremurile trecute, specifică autorul, cînd personalitatea dorită putea să se considere ca realizare a unor potențe individuale în contextul vieții sociale date, personalitatea contemporană e, din contră, „expresie și a unor potențe acumulate filogenetic și social-istoric, dar mai ales expresie a unui mod sesizat și urmărit progresiv, laolaltă cu timpul în care trăim anticipativ”. Cu privire la tipul de personalitate contemporană cred că era necesar ca autorul

să facă deosebire între personalitatea formată în orinduirea împărțită pe clase care mai păstrează unele amprente specifice orinduirilor trecute și tipul de personalitate format în noua orinduire socialistă.

În afară de cultură, la formarea personalității umane contribuie și educația morală, căreia i se acordă în studiu un loc important. Sînt abordate probleme ca: apariția moralei și a caracterului moral; morala omului simplu; diversificarea morală — caractere diversificate; unitatea morală în perspectiva viitorului etc.

Capitolul „Educație și profesie” pune un accent deosebit pe primatul muncii în formarea personalității umane. Considerăm interesantă pentru educatori definiția dată categoriei de profesie ca un complex de cunoștințe și deprinderi ce reflectă complexitatea muncii însăși, dar și ca o centrare și structurare a lor pe ceea ce este esențial într-o ramură de activitate potrivit cu aptitudinile celui calificat de ea”. Profesiunea este privită în funcție de cerințele sociale și ale producției.

În rezolvarea problemei privind educația profesională autorul accentuează asupra aportului adus de K. Marx și V. I. Lenin la conceptul de educație politehnică.

Ca probleme importante care se încadrează organic în problematica psihosociologiei educaționale sînt orientarea școlară și profesională, investiția în om. Se accentuează asupra implicațiilor sociale și economice, cărora sistemul nostru educativ le acordă un loc important în contextul problematicei socioeducaționale.

Continuînd analiza componentelor educației, autorul se referă la educația estetică și fizică, stabilind locul de care-l ocupă fiecare în formarea omului multilateral dezvoltat.

Ultimul capitol al studiului este dedicat aspectului instituțional al educației: este tratată familia ca mediu educogen și școala cu funcția sa integrativ-educativă. După o privire generală asupra rolului familiei în diferite societăți și a diferitelor teorii care au existat cu privire la familie, autorul subliniază că funcția formativ-educativă a fa-

miliei crește și se cere să fie cât mai organizată și integrată rațional în funcția educativă a întregii societăți. De mare actualitate este aprecierea făcută cu privire la necesitatea educării educatorilor. Familia trebuie să-și adapteze toate funcțiile la noua orînduire socială și cu deosebire la cea educativă. Alături de familie este tratată școala, rolul său instructiv-educativ-formativ, sarcinile sale actuale privind educația elevilor.

Un spațiu mai restrîns se acordă în lucrare unor probleme foarte actuale de educație și anume „Instituțiilor extrafamiliale și extra-colare de integrare socială”.

Lapidar, autorul se referă la asemenea probleme ca: autoeducație și intereducație; educația permanentă; educația adulților; timpul liber (*loisir*) și educația permanentă; mass-media.

Apresiasi valoarea lucrării considerăm totuși că prea mult s-a insistat pe elementele de ordin istoric și mult prea puțin pe rezolvarea problemelor educației în condițiile concrete din țara noastră. Dacă s-ar fi insistat mai mult asupra acestora din urmă, ar fi crescut și mai mult valoarea practică a acestui instructiv și util studiu socioeducativ.

Maria Tudose

Județul Bacău — pagini memorabile din lupta maselor de C. Botez, I. Eșanu și I. Saizu

(Universitatea „Al. I. Cuza” Iași - Comitetul județean Bacău
al P.C.R., Secția de propagandă)*

Printre lucrările elaborate în cinstea glorioasei aniversări ocazionate de semicentenarul Partidului Comunist Român se înscrie monografia consacrată luptei maselor populare din cuprinsul județului Bacău pentru liber-

tate socială, pentru revendicări democratice și drepturi politice, pentru construcția unei vieți noi. Apărută într-un moment jubilar, lucrarea cîștigă un plus de valențe prin încercarea reușită de sintetizare, prin preocuparea de a oferi cititorului date și fapte menite să sublinieze ceea ce în cercetarea istorică se numește tot mai des „momentele cruciale” din viața unui popor. Din acest

unghi de vedere, monografia întrunește toate atributele unei reușite științifice.

Rezultat al colaborării dintre cercetătorii băcăoani și ieșeni, lucrarea oferă un amplu tablou al dezvoltării acestei zone începînd din cele mai vechi timpuri pînă azi. Dincolo de valoarea intrinsecă a documentelor folosite în sprijinul argumentării științifice, dincolo de metodologia adoptată de autori în urmărirea procesului dezvoltării societății omenesti pe teritoriul ținutului Bacău, cititorul surprinde caldul patriotism care însoțește prezentarea diferitelor fațete ale luptei maselor populare. De la formele luptei de clasă din evul mediu la acțiunile decise, ferme, ale țărănimii băcăoane în zilele eroicului și singerosului an 1907, de la apariția și dezvoltarea proletariatului în România la nașterea, maturizarea și lupta hotărîită a acestuia în anii construcției socialiste în pa-

* Bacău, 1971, 431 p.+1 hartă.

tria noastră, de la activitatea desfășurată în cadrul divanurilor ad-hoc pentru Unirea Principatelor la sprijinirea luptei pentru instaurarea puterii populare în perioada imediat următoare insurecției armatei victorioase din 23 August 1944, lucrarea analizează, într-un tot încheiat, diferite laturi ale vieții sociale, economice și politice ale unui proces istoric îndelungat care a avut loc pe teritoriul județului Bacău.

Lucrarea este axată pe mai multe capitole care, în ansamblul lor, corespund unor epoci istorice unanim acceptate de istoriografia noastră marxistă.

În primul capitol, consacrat evoluției societății pe teritoriul ținutului Bacău din cele mai vechi timpuri pînă la desăvîrșirea unității Statale, autorii fac o sumară incursiune istorico-economico-socială în care reușesc să surprindă ceea ce a fost caracteristic de-a lungul unui anevoios proces de transformări materiale și spirituale. Deși i s-ar fi cuvenit, poate, mai mult spațiu în economia lucrării — și cînd spunem aceasta avem în vedere două laturi ale dezvoltării capitaliste pe teritoriul județului Bacău (începuturile și dezvoltarea industriei producătoare și extractive și începuturile mișcării socialiste și muncitorești) — apreciem pozitiv modul în care autorii au reușit să puncteze elementele înnoitoare, dinamice, care au determinat într-o măsură hotărîtoare dezvoltarea noului în societatea românească.

Reține atenția preocuparea autorilor de a surprinde principalele momente ale dezvoltării industriale, trecerea de la manufactură la industria de fabrică și, concomitent, apariția și creșterea numerică a proletariatului. Ni se pare, de asemenea, util de subliniat faptul că informația documentară culeasă cu seriozitate de autori, pune într-o lumină nouă evoluția societății românești pe teritoriul județului Bacău care, fără să facă excepție de la linia generală, subnormală, a unor regiuni întregi, cunoaște totuși unele sfecniri în direcția progresului industrial. Poate că autorii ar fi trebuit să explice cauzele care au determinat această situație, care trebuie căutate atît în condițiile generale ale dezvoltării capitaliste ale țării cît și în

condițiile specifice ale județului, bogat în resurse naturale.

Mai amplu și într-o măsură mai analitic este capitolul consacrat luptei maselor în perioada interbelică. Impulsionată de făurirea statului național unitar, dezvoltarea social-economică a țării capătă noi dimensiuni. În acest cadru, lupta maselor populare pășește într-o etapă nouă, calitativ superioară, care se desfășoară sub semnul existenței unui partid propriu, unit ideologic, politic și organizatoric, Partidul Comunist Român. Reține în mod deosebit atenția modul în care autorii au reușit să surprindă, pe baza unei migăloase cercetări, perioada premergătoare creării partidului, împrejurările care au condus la transformarea în masă a partidului socialist în partid comunist.

Desfășurată în împrejurări grele după ilegalizarea partidului, sub spectrul amenințărilor autorității de stat pusă în slujba claselor dominante opresoare, lupta maselor populare din întreaga țară îmbracă forme multiple și variate: de la activitatea desfășurată în adîncă ilegalitate la acțiunile legale inițiate și desfășurate sub conducerea partidului, masele muncitoare de la orașe și sate se pregătesc pentru a deveni purtătorii stindardului glorios al constructorilor vieții noi, a societății socialiste. Urmărirea gradată a principalelor momente care au constituit, prin ele înseși, adevărate etape istorice, constituie, după opinia noastră, părțile cel mai bine realizate, cele mai încheiate ale lucrării.

Atragem atenția îndeosebi asupra prezentării largi, am putea spune aproape exhaustive, a mișcării greviste organizate și conduse de partid în anii următori scoaterii lui în afara legii, asupra proceselor economice importante care s-au produs la nivelul unor întreprinderi industriale, realizate pe seama intensificării exploatării oamenilor muncii; subliniem, de asemenea, preocuparea autorilor în legătură cu cercetarea activității comuniștilor în rîndurile muncitorilor băcăoani pentru antrenarea lor în direcția obținerii unor revendicări economice și politice, în lupta împotriva fascismului sau a scoaterii țării noastre din războiul nedrept în care fusese împinsă.

Cel de-al treilea capitol al lucrării aparține anilor care au urmat eliberării patriei noastre de sub jugul fascist, ani de luptă a clasei muncitoare pentru eliminarea sechelelor războiului cu întregul cortegiu de nenorociri pe care le-a adus pentru poporul nostru, ani de eroică înclăștare pentru instaurarea, în etape, a puterii populare. Nu ne vom opri asupra acestei părți, precedată de un sugestiv moto, definitoriu prin el însuși pentru această etapă istorică („Noaptea istoriei era pe sfârșite, se crăpa de ziua”) și nici asupra părții ultime a capitolului, adevărat imn închinat constructorilor vieții noi, deoarece nu dorim să privim pe cititor de posibilitatea de a face singur aprecieri. Ne mărginim doar la remarcă, firească după părerea noastră la capătul unei lecturi agreabile și instructive, că în spatele fiilor acestei monografii fiecare constructor al societății noastre socialiste se poate descoperi

pe el însuși, poate regăsi o părticică din ființa sa, din gândurile și idealurile sale.

Cititorul este, desigur, plăcut surprins de includerea în această valoroasă lucrare a celor două medaliașe închinată lui H. Aro-neanu și L. Pătrășcanu, fii ai județului Bacău care, prin întreaga lor activitate, și-au adus partea de contribuție la construirea mărețului edificiu al societății noi.

Nu putem încheia seria aprecierilor noastre fără a atrage atenția asupra anexelor care însoțesc această monografie. Selectate cu grijă din publicațiile de documente editate sau din izvoarele inedite care-și așteaptă rîndul pentru a vedea lumina tiparului, documentele cuprinse în această anexă întregesc în mod fericit lucrarea monografică de care ne-am ocupat și pe care o recomandăm cu toată căldura tuturor categoriilor de cititori.

Traian Lungu

Raportul universal, particular și individual în viziunea lui A.D. Xenopol

(Xenopol despre logica istoriei de Gheorghe Toma)*

Gînditor cu preocupări multilaterale, A. D. Xenopol a elaborat o operă¹ multidimensională, originală în soluțiile formulate, și în același timp realistă, progresistă; operă în care abordează probleme de filozofia istoriei sau de teoria cunoașterii, de sociologie sau de economie politică etc., pe care le situează într-o largă viziune istorică, constituită în

veritabilă notă definitorie a întregii sale creații.

În lucrarea *Xenopol despre logica istoriei*, Gheorghe Toma își propune (și realizează) dificila sarcină de a scoate în evidență unele dintre aspectele esențiale ale creației marelui gînditor.

Din primele file ale lucrării, Gh. Toma trasează *cadrlul general-filozofic* în care se nasc principalele probleme teoretice ale operei lui Xenopol, contextul social-istoric, în care burghezia europeană în declin, renunțînd la propagarea raționalismului, încurajează concepțiile iraționaliste, empirist-pozitiviste cu toate consecințele pe care acestea le implică; revenirea la teoria existenței, bazată însă pe

* București, Edit. politică, 1971, 204 p.

¹ A. D. Xenopol, *La théorie de l'histoire*, Paris, Ernest Leroux, 1903, VIII+432 p.

entități ca voința, inconștientul etc., este o revenire dinspre pozițiile idealismului, finalismului sau, cum s-a arătat, ale iraționalismului, în care cunoașterea se realizează printr-un liant subiectiv-obiectiv trăit, nu raționat.

A. D. Xenopol abordează și el problemele enunțate, dar în mod deosebit. În ce privește natura și esența cunoașterii el afirmă primordialitatea materiei în raport cu spiritul, atît sub raport ontologic (conștiința este rezultatul superior al evoluției materiei), cit și epistemologic (conștiința depinde de realitate). Este punctul de vedere al materialism-naturalismului (prezent în cultura românească de la sfîrșitul secolului trecut) de la care pleacă și A. D. Xenopol, depășindu-i însă caracterul mecanicist nedialectic; el susține „ideea unității și continuității dintre natură și spirit, dintre natură și societate”, ca opusă unor tendințe ale filozofiei burgheze de atunci. Același lucru reiese și din modalitatea materialistă cu tendințe de dialectică în care Xenopol precizează semnificația unor concepte de bază ale eșafodajului său teoretic („serie istorică-socială”, „natural” etc.).

Gh. Toma raportează deci sfera filozofică a lui Xenopol la filozofia și sociologia nemarxistă europeană, la materialismul naturalist al epocii, considerîndu-le drept *puncte de plecare teoretice* ale marelui gînditor.

Alături de aceste izvoare sînt menționate și gîndirea perioadei avîntului revoluționar pașoptist (cu ideea evoluției progresive a vieții umane, a legilor naturale obiective pe care se bazează societatea) sau a celei ce a urmat Unirii (cu problema factorilor și condițiilor materiale ale progresului social).

Între *influențele* ce au acționat asupra lui Xenopol sînt consemnate: sociologia (la care face largi referiri și din care reține conținutul lor teoretic-filozofic, sugestii teoretice și metodologice de discernere și valorificare a „concretului uman”), istoriografia (din care reține elemente de concepție sau aspecte metodologice), ideile economiștilor (List, Carey, Dionisie Pop Marțian ș.a.), literatura și

practica juridică (fără de care „nu este cu putință de înțeles viața popoarelor”) ca și viața socială și politică a timpului.

În prima parte a lucrării Gh. Toma subliniază — și argumentează — faptul că A. D. Xenopol și-a fundamentat logica istoriei (înțeleasă în sens larg ca teorie generală a istoriei) pe o teorie materialistă a cunoașterii.

Acesta este cadrul general în care sînt prezentate complexele probleme teoretice conținute în *Teoria istoriei*, care din unghiul de vedere al lui Gh. Toma sînt legate de problema raportului logic dintre universal, particular și individual; acestei probleme, Xenopol îi oferă o rezolvare personală (bazată nu pe speculație pură ci pe cunoașterea profundă și concretă a faptului istoric) în cadrul relației identic-diferit, ca surprindere a raportului dintre concret și abstract. Pe această bază, Xenopol apreciază că istoria nu trebuie ipostaziată în situația de știință particulară ci, dimpotrivă, ea trebuie înălțată la nivelul modului general de cunoaștere.

În capitolul „Cunoaștere și istorie” sînt scoase în evidență aspectele esențiale ce țin de gnoseologia lui A. D. Xenopol. După cum, pe bună dreptate remarcă Gh. Toma, Xenopol n-a elaborat o teorie a cunoașterii ca lucrare aparte ci a stabilit numai coordonatele esențiale ale unei concepții în care își încadrează poziția sa gnoseologică materialistă care să permită includerea istoriei în sistemul științelor. Pentru constituirea acestui sistem Xenopol caută un nou fundament logic, un nou criteriu identificat în distincția dintre „faptele de repetiție și cele de succesiune”. Ca atare o primă grupă de științe va fi aceea a științelor teoretice sau științe de legi (ce studiază faptele de repetiție) iar a doua grupă — științele de serii sau științele istorice (care studiază faptele de succesiune). Fapt important remarcat de autor este că Xenopol consideră această diferență ca impunîndu-se spiritului „prin natura însăși a faptelor considerate; ea este obiectivă”, nu este introdusă de spirit în mod artificial.

Dar, Xenopol rămâne aici tributat metafizicii: el este convins de separarea, ruptura dintre cele două categorii de fapte.

Iar acest lucru va fi scos în evidență în capitolul unde se remarcă faptul că A. D. Xenopol a furnizat o gamă întreagă de soluții (în ce privește raportul dintre lege și cauzalitate, dintre lege și serie) bazându-se pe această separație. Prin care, *de fapt*, el desparte metafizic, rupe, relația cauzală (care funcționează numai pentru științele de succesiune) de relația logică (ce se manifestă numai pentru științele teoretice, științe ale faptelor de repetiție).

Tot aici sînt dezvăluite aspectele principale ale teoriei xenopoliene asupra cauzalității. Din ea sînt extrase două tendințe ale gândirii sale: una, de lărgire a cadrelor metafizicii pentru a o înzestra cu ideea de istorie, de creație, de libertate în sens larg. A doua evidențiază o componentă a raportului cauzal: forța; aceasta, deși sesizabilă în manifestările ei, nu poate fi pătrunsă de spiritul uman în natura sa.

Cunoscînd exteriorizările forței (ca raport cauzal sau ca legi „abstracte” ori „concrete” ale existenței), rațiunea omenească, știința, ar putea dobîndi cunoașterea „marilor forțe evoluționiste” și a celor „auxiliare”. Astfel, spune Gh. Toma, forța evoluționistă apare ca soluție teoretică care face inteligibilă evoluția, „raportul dintre identitate și diferență, dintre general și particular”.

În capitolul „Evoluția — sensul și legile ei”, după cum ne mărturisește însuși autorul, sînt precizate semnificațiile noțiunilor de „evoluție”, „lege abstractă” și „tendință constantă a seriei istorice-sociale”.

Xenopol, dorind să construiască pentru evoluție și cauzalitate o structură formală de susținere, elaborează „un sistem de linii constante, de identități abstracte” cu meniri unificatoare, a căror importanță constă în valoarea lor ontologică, epistemologică și logică.

Referindu-se în continuare la problema metodei utilizată de Xenopol în abordarea istoriei, Gh. Toma subliniază mersul „regulat, constant” al realității drept fundament intelectual al inducției, ca element definitoriu pentru metoda inferenței.

Istoricul Xenopol nu putea omite problema izvoarelor istorice. Astfel el acordă o mare importanță stabilirii și selecționării faptelor istorice după criteriul veracității lor. Așadar, izvoarele istorice sînt analizate cu scopul de a stabili și explica faptele istorice. Aceasta este prima latură a metodologiei lui A. D. Xenopol. A doua latură o constituie metoda inferenței (Xenopol acordă acestui termen o accepție foarte restrînsă); ea este utilizată pentru „stabilirea faptelor necunoscute direct” dar mai ales la aplicarea lor, adică la stabilirea legăturilor cauzale.

Noile adevăruri sînt descoperite în „științele de repetiție” atît cu metoda inductivă (prin care aceste științe stabilesc legi concrete) cît și cu cea deductivă (prin care stabilesc „necunoscutul concret cu ajutorul cunoscutului general”). Tot aici, Gh. Toma, urmărind expunerea lui Xenopol, aduce în discuție problema cauzalității legată de astă dată de cea a inferenței.

Este demnă de remarcat — nu numai aici, ci în toată lucrarea — oportunitatea aprecierilor critice elaborate de pe pozițiile filozofiei marxiste: reliefarea atît a aspectelor pozitive valoroase (înaintate) cît și a lacunelor, inconsecvențelor sau erorilor conținute în opera lui A. D. Xenopol. Realizează astfel o imagine complexă, deci cu atît mai utilă, asupra multora dintre problemele de subtilitate pe care le implică *Teoria istoriei*.

În capitolul următor Gh. Toma se oprește asupra concepției marelui gânditor despre seria istorică — ca una din problemele centrale ale filozofiei sale, abordată de astă dată din perspectiva epistemologică (și nu din cea a teoriei dezvoltării surprinsă într-un capitol anterior). Vor fi punctate aici și originalitatea

poziției lui Xenopol în raport cu cea a unor filozofi burghezi ai istoriei, valoarea reflecției a „seriei istorice”, caracterul obiectiv al lumii exterioare afirmat în teoria existenței — ca fundament al teoriei cunoașterii etc. Xenopol se rupe de preformism, de fatalism, eliberând elementul individual concret și oferind o viziune optimistă asupra perspectivei vieții omului. Astfel, facem cunoștință și cu istoricul Xenopol militant pentru cauza progresului social, dar și cu economistul Xenopol pe care îl interesează în egală măsură condițiile materiale ale acestui progres (între care situează la loc de frunte dezvoltarea unei puternice industrii naționale).

Autorul surprinde într-un capitol aparte și referirile lui Xenopol la raportul dintre istorie și psihologie (istoria se sprijină pe „psihologia individuală” care are drept obiect „structura sufletească particulară” a grupurilor sociale dar și a indivizilor), sau dintre istorie pe de o parte și știința și arta — pe de altă parte. Cu acest prilej respinge „argumentarea” iraționalismului contemporan conform căruia istoria este — și trebuie să rămână o artă, să renunțe la a se constitui în știință.

După Xenopol, problema „poate fi simplu tranșată când se amintesc scopurile pe care le urmărește una sau alta din aceste activități intelectuale: știința, descoperirea și stabilirea adevărului; arta, creația frumosului!” (*La théorie de l'histoire*, p. 324). Ca un element valoros este menționată și critica directă sau indirectă de către Xenopol psihologismului, empirismului și metafizicii abstracte.

Dacă raportului dintre istorie și psihologie îi este consacrat un întreg capitol, nu putem constata același lucru în ce privește raportul dintre istorie și sociologie, esențial pentru concepția lui Xenopol. Pentru Xenopol obiectul sociologiei este parțial identic cu obiectul istoriei; evenimentele, fenomenele din istoria societății omenești, constituie conținutul sociologiei dinamice (aceasta studiază așa-numitele fenomene de succesiune).

Tratarea insuficientă, trecerea peste acest punct de susținere al teoriei xenopoliene, poate fi considerată deci drept o insuficiență a lucrării lui Gheorghe Toma.

Cele trei capitole finale vin să întregască imaginea asupra contextului gândirii filozofice a perioadei în care a trăit și creat A. D. Xenopol, cit și asupra aprecierii de care s-a bucurat în perioada ulterioară opera sa. Gh. Toma stabilește divergențele (vădite) dintre gândirea lui A. D. Xenopol și cea a lui Titu Maiorescu, dar și punctele lor de contact: unghiul de vedere raționalist, poziția centrală a problemei adevărului în opera lor, interesul constant pentru metodă etc.

Asupra zonelor de interferență se insistă și în ce privește raportul concepției lui Xenopol cu cea a lui Vasile Conta, atât de apropiată prin ideea evoluției, a determinismului.

Orizontul teoretic asupra căruia se fac referiri este lărgit în partea finală („Xenopol și posteritatea”) unde sînt reconstituite două dintre direcțiile în care a avut ecou creația lui Xenopol: direcția teoretică — vizînd evoluția ideilor, epistemologice dar și general filozofice, în gândirea românească ulterioară și direcția constituită din lucrările de referință ale diferiților gânditori care au poposit mai mult sau mai puțin asupra operei lui A. D. Xenopol.

Parcînd lucrarea lui Gh. Toma, *Xenopol despre logica istoriei*, sîntem purtați de la peisajul filozofic general al epocii în care Xenopol și-a elaborat opera, pe o „punte” — sinteza acestei opere —, spre orizontul deschis al filozofiei din perioada ulterioară.

Așadar, putem considera atins un scop important: lucrarea înfățișează un gânditor original, complex, cu o largă viziune teoretică dar în același timp înzestrat cu un profund spirit analitic; sau, cum spune Gh. Toma, „un spirit de o vastă erudiție și cu o sensibilitate deschisă spre toate valorile culturii”.

Maria Stanciu

Sociologia armatei

(Sociologia Wojska de Jerzy J. Wiatr*)

Edgar A. Poe spunea că lucrul cel mai bine ascuns este acela care se află mai la vedere. Într-adevăr, s-ar părea că cel mai greu de perceput este, chiar în știință, tocmai evidența, faptul care doar că nu atrage atenția celui care îl caută.

Cam așa au stat — iar în unele privințe mai stau — lucrurile în legătură cu constituirea, de pe poziții marxiste, a unei viziuni sociologice asupra problemelor armatei. Dificultățile cele mai serioase le-a ridicat înțelegerea deplină — până la ultimele consecințe — a faptului că armata, instituția organizată pentru purtarea războiului, rămâne, în ciuda trăsăturilor sale cu totul și cu totul particulare, un mediu social. Sau, altfel spus, că armata nu este decât o instituție socială (ca oricare alta) și poate fi supusă în condiții mai mult decât satisfăcătoare unei investigații sociologice sistematice. Un secol după lucrările lui Engels — moment fundamental în inițierea multor căutări în domeniu — instituția militară continua să fie gândită doar în raport cu misiunea ei de grup combatant; evoluția fi era pusă sub semnul unor reglementări îndeosebi de natură extrasociologică. Abordarea de către Lenin și Gramsci a problemelor armatei sau studiile elaborate în U.R.S.S. în perioada creării Armatei Roșii au rămas cu totul singulare într-un context care, dominat și de un punct de vedere normativ și practic-politic, a neglijat complet relațiile sociale ce apar în mediul specific de conviețuire

a oamenilor care este instituția militară, a anihilat orice tendință spre cercetarea lor concretă.

Dar, așa cum evidența trebuie să-și primească în cele din urmă drepturile, necesitatea de a investiga armata altfel decât au făcut-o știința militară sau politica s-a afirmat mult prea ferm pentru a mai fi trecută cu vederea. De un astfel de imperativ putem să legăm și apariția, în 1964, a cărții ce ne-a prilejuit rindurile de față: *Sociologia armatei*, a cunoscutului sociolog polonez J. Wiatr.

Remarcabilă prin valoarea ei, lucrarea reușea să surprindă, de o manieră extrem de serioasă și lipsită de prejudecăți, de inhibiții dogmatice — încă neegalată în sociologia marxistă —, multitudinea problemelor pe care instituția militară le ridică în fața cercetării sociologice în virtutea locului și rolului ei în societate.

Autorul a socotit necesar să-și structureze demersul teoretic pe patru mari direcții și să-și împartă, astfel, cartea în patru părți: 1. Obiectul și metodologia sociologiei armatei; 2. Marile ideologii politice relative la rolul social al armatei; 3. Rolul armatei în societatea împărțită în clase; 4. Armata socialistă.

Este foarte greu să apreciezi, chiar după o lectură atentă, care sînt paginile cele mai demne de atenție din lucrarea sociologului polonez. De cel mai viu interes ni se pare a fi faptul că paginile sale, mai precis partea I, oferă prima conturare coerentă și multilaterală — de pe poziții marxiste — a obiectului sociologiei armatei, a locului acesteia în ansamblul sociologilor de ramură.

Pentru J. Wiatr, sociologia armatei este o disciplină de sine stătătoare, ce nu se confundă nici cu știința sau istoria militară, nici cu ceea ce el numește sociologia relațiilor poli-

* Warszawa, Wydawnictwo M.O.N., 1964, 344 p.

tice. Obiectul său de cercetare ar fi armata ca instituție socială, rolul ei în societate, influența pe care o exercită asupra celorlalte domenii ale vieții sociale dar și înfruntarea condițiilor sociale (cadrele sociale generale) asupra evoluției organismului militar, precum și relațiile interne ce definesc armata ca mediu particular de conviețuire umană (p. 10). O atare definiție nerezolvind anumite complicații în legătură cu „delimitarea granițelor tematiche” ale sociologiei armatei, autorul apelează la evidențierea „centrelor sale de interes”, a citorva probleme de importanță teoretică deosebită. De altfel, asupra multora dintre ele se va opri pe larg în capitolele următoare. În primul rând, consideră sociologul polonez, investigația sociologică trebuie să vizeze dezvoltarea armatei ca „produs și factor al dinamicii sociale”, urmărind interrelația dintre dezvoltarea tehnicilor de producție, a relațiilor de producție și evoluția tehnicii militare, a organizării armatei și rolului acesteia în viața socială. Wiatr are în vedere chiar, bazându-se pe o serie de sugestii ale clasicilor marxismului dar și într-o sigură descendență spenceriană — de altfel influența lui Spencer asupra sociologiei armatei, chiar dacă ne referim la teoreticienii cei mai apropiați zilelor noastre, un H. D. Laswell, un S. Andrzejewski sau un S. P. Huntington, este în afara oricărei discuții — evoluția tipurilor și formelor puterii de stat în legătură cu evoluția formelor și funcționalității organismului militar (p. 12).

În al doilea rând, armata trebuie investigată prin prisma rolului său în ansamblul societății contemporane, a poziției față de celelalte instituții politice și organe ale statului, partide și organizații sociale (p. 216—254). Poziția socială a militarilor, structura grupului militarilor de profesie și locul ei în structura de clasă, percepția proprie a poziției sociale de către militarii de profesie și percepția poziției lor de către mediul civil constituie, de asemenea, o problemă de cea mai mare importanță (p. 169—174, 197—215, 285—292). Wiatr acordă o atenție deosebită cunoașterii atitudinii față de armată (exprimată în ideologia dominantă și opinia publică) atât în ceea ce privește societatea capitalistă cit și, mai

ales, societatea socialistă (p. 309—322). În sfârșit, un capitol esențial al sociologiei armatei îl reprezintă analiza relațiilor sociale specifice instituției militare, a sistemului autorității și subordonării, a ierarhiei sociale, a grupurilor ce compun armata.

Precizarea acestor repere fundamentale pentru structurarea aspirațiilor teoretice dar și de cercetare concretă ale sociologiei armatei îi oferă autorului posibilitatea să-și afirme poziția și în legătură cu o problemă mereu actuală în discuțiile privind obiectul și metodologia acestei discipline: trebuie să pornim de la investigarea armatei ca instituție sau de la analiza comportamentului și a laturilor subiective ale realității militare?

J. Wiatr aderă ferm la definirea „instituționalistă” a sociologiei armatei, considerând că investigarea comportamentului individual și de grup, a modalităților în care se oglindesc în opinia indivizilor diversele aspecte ale realității obiective sînt complementare și subordonate (deși cu totul și cu totul necesare) analizei armatei ca instituție socială (p. 14).

Deosebit de interesant ni se pare excursul pe care sociologul polonez îl face în istoria sociologiei armatei (p. 11—22), destinat să evidențieze importanța moștenirii lui Marx și Engels ca punct de plecare pentru sociologia armatei, precum și a rolului concepției lui Spencer cu privire la tipurile de societate. De altfel, întreaga parte a II-a a lucrării reia foarte pe larg marile concepții cu privire la rolul social al armatei, de la epoca revoluțiilor burgheze la doctrinele burgheze post-revoluționare și la concepția marxistă. Demnă de semnalat este atenția acordată prezenței permanente a „postulatului înarmării poporului” în gândirea socialistă (p. 142—147).

Un capitol esențial din *Sociologia Wojska* îl constituie analiza detaliată a trăsăturilor armatei și, corelativ, a metodelor folosite în cercetarea lor, a particularităților pe care le determină mediul militar în instrumentarul sociologic, în orientarea investigației (p. 23—37). J. Wiatr realizează o imagine extrem de veridică a ceea ce organismul militar înseamnă din punct de vedere social, punând predominarea legăturilor formale, strictetea structurii ierarhice și a definirii modelelor

comportamentale, specificitatea sistemului militar de stratificare, a valorilor rezultate din calitatea armatei de grup combatant.

Pentru că problematica sociologiei armatei se întrepătrunde ferm cu cea a sociologiei războiului, J. Wiatr întinde câteva pagini și asupra definirii războiului ca formă a conflictului social (subliniind pertinent că el nu poate fi redus la suma acțiunilor militare: războiul este un complex de fenomene sociale, o stare a societății — p. 38, 46), precum și asupra coordonatelor de bază ale sociologiei războiului. Aceasta studiază sursele războiului, efectele sale sociale și procesele sociale petrecute în perioada conflictului (p. 46). Wiatr respinge, întemeiat, viziunea speculativă asupra conflictului armat, delimitând într-un mod personal demersul sociologic de abordarea în manieră filozofică a războiului ca și de poziția normativă (p. 48).

Trebuie să spunem câteva cuvinte și despre paginile, foarte dense, pe care J. Wiatr le

consacră armatei socialiste (p. 283—338). Și atunci când este vorba de probleme „tradiționale” (caracterul de clasă, rolul organizațiilor de partid etc.) și când acestea au mai puțin un asemenea caracter (armata „în ochii” societății civile, trăsăturile grupului social al ofițerilor în socialism, problemele sociale ale ierarhiei, „distanța socială”, controlul social neoficial și rolul opiniei în armată) contribuția profesorului de la Universitatea din Varșovia la dezvoltarea sociologiei marxiste a armatei se vedește esențială.

De fapt întreaga lucrare poate fi apreciată ca un indemn la cunoașterea lucidă, la analiza științifică a problemelor de ordin sociologic pe care armata le pune în cadrul societății socialiste.

V. Secăreș